

**ПЕДАГОГЛАРНИ УЗЛУКСИЗ КАСБИЙ
РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТ-МЕТОДИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.10.10.023>

Хужакулов Шерзод Аманкулович,
Самарқанд вилояти педагогларни янги методикаларга
ўргатиш миллий маркази ўқитувчиси,

Аннотация. Мақолада педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришда ахборот-методик қўллаб-қувватлашни татбиқ қилишнинг педагогик хусусиятлари ёритилган. Шунингдек, ахборот-методик қўллаб-қувватлаш тушунчаси, мазмуни, моҳияти, амалга ошириш шакллари, турлари ҳамда имкониятлари ҳақида фикр юритилган.

Таянч сўзлар: қўллаб-қувватлаш, ахборот-методик қўллаб-қувватлаш, касбий ривожлантириш, иштирок, вақт, давомийлик.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИОННО-
МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ПЕДАГОГОВ В
НЕПРЕРЫВНОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ**

Хужакулов Шерзод Аманкулович,
Преподаватель национального центра обучения педагогов
новым методикам Самаркандской области,

Аннотация. В статье освещены педагогические особенности внедрения информационно-методической поддержки педагогов в непрерывном профессиональном развитии. Определяются понятия, содержание, суть, формы, виды реализации и возможности информационно-методической поддержки.

Ключевые слова: поддержка, информационно-методическая поддержка, профессиональное развитие, участие, время, продолжительность.

**PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF INFORMATION-
METHODICAL SUPPORT IN CONTINUOUS PROFESSIONAL
DEVELOPMENT OF TEACHERS**

Khujakulov Sherzod Amankulovich,
Assistant in Samarkand region National Center for
training pedagogues in new methodologies,

Abstract. The article describes the pedagogical characteristics of the

implementation of information-methodical support in the continuous professional development of pedagogues. Also, the concept, content, essence, forms of implementation, types and possibilities of information-methodological support were discussed.

Keywords: support, information-methodical support, professional development, participation, time, duration.

Таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар нафақат ўқитиш технологияларига бўлган ёндашувларни, балки соҳанинг фалсафаси, қонуниятлари, парадигмаларининг ўзгариши лозимлигини қатъийлаштирмакда. Мазкур ўзгаришлар педагогнинг ўзига бўлган муносабати, ўз касбий маҳоратини оширишнинг субъекти бўла олиш, креативлиги, инновацияларни қабул қилиш ва фаолиятига синдириш, узлуксиз касбий ривожланиш ва мазмунини англашига доир мақбул шароитлар яратиш ҳамда тизимли ташкиллаштиришни долзарблаштиради. Шунингдек, ўқитишнинг замонавий методикаларини ўзлаштириш, ишлаб чиқиш, жараёнга киритиш, ахборот технологияларидан унумли фойдаланиш, ижодкорлик ва ностандартликни намоён қиладиган ўқитувчиларга яққол эҳтиёж сезилади.

Президент Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, “таълим муассасаларининг моддий-техник базаси, аксарият педагог ходимларнинг билим ва малакаси бугунги кун замонларидан ортда қолмоқда” лиги [1; 146-б.] ислохотларнинг бош йўналишларидан бири сифатида ўқитувчиларнинг касбий ривожланиши, ахборот-методик таъминотини кучайтириш, инновацион муҳитни ҳозирлаш учун муайян шарт-шароитларни яратишга урғу қаратишни белгилайди.

Таълимда инновацион ҳаракатларнинг фаоллашуви педагогларда индивидуал касбий ривожланиш траекториясини мустақил тузиш ва амалга ошириш асносида шаклланадиган касбий миссияси ўқувчиларга ахборотларни қабул қилиш, саралаш, ўзлаштириш, ижодий қайта ишлаш ва танқидий тафаккурини ривожлантиришдаги ҳиссаси билан баҳоланади. Бу жараёнда ахборот ва телекоммуникация технологияларидан тўғри фойдаланиш таълим муҳитининг жозибадорлиги, самарадорлиги, унумдорлигига ижобий таъсир кўрсатади ҳамда интерфаоллик ва коммуникативликни рағбатлантиради.

Педагогларни узлуксиз касбий ривожлантириш бўйича изланишлар олиб борган тадқиқотчи А.Ибрагимовнинг фикрича таълим ислохотларини амалга оширишда ўқитувчи омили устувор бўлиб, унинг касбий компетентлилик даражаси тизим олдида қўйилаётган вазибаларнинг самарали бажарилишини ва кутилган натижаларга

эришиш кафолатини ифода этади. Шундай экан, ўқитувчилар касбий маҳоратини узлуксиз ошириб боришда методик ишларни ахборот етказиш, назорат қилиш, методик таъминлаш даражасидан уларнинг профессионализмини ривожлантиришга илмий-методик кузатувни ташкил қилиш, кўмак бериш ва қўллаб-қувватлаш поғонасига кўтариш зарурияти туғилади [5; 31-б.].

Илмий-методик адабиётларда “қўллаб-қувватлаш” атамасига нисбатан педагогларнинг ички имкониятларидан самарали фойдаланиш, фаолиятини бошқариш, касбий ривожланишига кўмак кўрсатиш ва қулай шароит яратиш назарда тутилади. Шунингдек, муаллифлар томонидан тушунчанинг мазмун-моҳиятини ифодаловчи фарқли ёндашувлар ҳам илгари сурилган. Қуйида мазкур атаманинг изоҳига доир фикрларимизни келтирамиз.

Ўзбек тилининг изоҳли луғатида қўллаб-қувватлаш “маъқулловчи, ёнини, тарафини олувчи ёки тасдиқловчи фикр билдирмоқ, қўлламоқ, ҳимоя қилмоқ”, “ёқламоқ, қувватламоқ, ёрдам, кўмак, мадад бермоқ” шаклида келтирилади [10; 360, 405-б.]. Демак, қўллаб-қувватлашни инсонларнинг ўзаро фикр билдириш, бир-бирига кўмак, ёрдам кўрсатиш тарзида тушуниш мумкин.

Бир қатор тадқиқотчилар қўллаб-қувватлашни таълимнинг инсонпарварлиги инсоннинг асл табиати билан тўлиқ мос келиши, шахсининг индивидуал қобилиятларини аниқлаш ва ривожлантиришга йўналтирилганлигида, дея эътироф этадилар. Шунингдек, индивиднинг ўз-ўзини билишига шароит яратиш, алоҳида хусусиятларини қўллаб-қувватлаш ҳамда ўзларини ҳар томонлама намоён қилишларига мумкин қадар кўпроқ имкониятни вужудга келтириш устуворлигини белгилайдилар [8; 10-б.].

Б.Ходжаев қўллаб-қувватлашга ўқув-билиш жараёнида ўқувчилар фаолиятини яхшилаш мақсадида мунтазам дидактик ҳаракатларни ташкил этиш, ўз тараққиётларининг муайян босқичига кўтарилишларига йўналтириш, натижада эса уларнинг имкониятлари ва интеллектуал қувватларини рўёбга чиқариш, фаолиятларида илгарилашга муваффақ бўлиш сифатида қарайди [9; 178-б.].

Шунингдек, қўллаб-қувватлаш ўқувчиларнинг иқтидорини рўёбга чиқаришда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳамкорликдаги фаолияти сифатида ҳам талқин этилади. Педагогик қўллаб-қувватлашга асосланган ҳамкорлик жараёнида ўқувчиларнинг шахсий қизиқиши, мақсади, имконияти, қийинчиликларни бартараф этиш йўллари, етуклиги, иқтидорини намоён қилишга тўсқинлик қиладиган ҳолатлар, исталган натижага мустақил тарзда эришиш имконияти, ўз-ўзини мустақил тарбиялаш стратегияси, мулоқоти, ижодий ютуқлари, ҳаёт тарзи, фикрлари ҳисобга олинади, қўллаб-қувватланади ҳамда ривожланиши

учун кўмак берилади [11; 78-б.].

Қўллаб-қувватлаш педагогик стратегия сифатида ўқитувчи фаолиятида учрайдиган касбий тўсиқлар, зиддиятли ҳолатларни бартараф этиш, миссиясини англаши, ўзини намоён қилиш, рўёбга чиқариш, муаммоли вазиятларда методик ёрдам кўрсатиш, унинг салоҳиятини очиқлаш ва унинг йўналтиришни белгиловчи восита сифатида қуйидаги алгоритмга мувофиқ ташкиллаштирилади: ташхис, муаммони аниқлаштириш, мазмунни шакллантириш, амалга ошириш, маслаҳат бериш (коррекциялаш), рефлексия.

Соҳага оид адабиётларда қўллаб-қувватлаш педагогик, психологик, ташкилий, илмий, методик, ахборот ва бошқа шаклларга бўлиб таснифланиши ҳамда кенг қамровлилиги сабабли, тадқиқотимиз объекти нуқтаи назаридан педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришда ахборот-методик қўллаб-қувватлаш ҳақида фикр юритамиз.

Маълумки, амалдаги методик хизмат тизимининг мақсади ўқитувчиларнинг касбий компетентлилигини ривожлантириш, маҳоратини ўстириш, методик ишларга тез мослашувчанлигини таъминлашдан иборат бўлиб, умумтаълим муассасаларида таълим-тарбия сифатини ошириш учун зарур бўлган методик фаолиятни мувофиқлаштириш, педагог ходимлар фаолияти самарадорлигини ошириш, шунингдек, ўқитувчиларга замонавий педагогик технологияларни, таълим методлари, шакли ва воситаларини излаб топишга кўмаклашиши, дарс жараёнида қўллашга шароит яратиш, илғор иш тажрибаларини оммалаштириш ва таълим жараёнида ютуқларга эришаётган педагог ходимлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича тавсиялар бериш, педагог ходимнинг инновацион фаолиятини ташкил қилиш вазифасини ҳам бажаради [2].

Ахборот-методик қўллаб-қувватлаш эса методик ишлар мазмуни, вазифалари, функциялари ва шакллари сезиларли даражада мукамаллаштиришни талаб қилади. Чунки, ҳар бир педагог зиммасида бўлган юксак ижтимоий вазифа, миссия фақатгина касбий ривожланиш эмас, балки ўқувчиларни ҳар тарафлама баркамол, ҳаётий вазиятларга тайёрлаш каби муаммолар ечимини анъанавий методик ишлар шакли билан кутилган даражада таъминлаб бўлмайди. Айтиш мумкинки, бош восита методик ёрдамга эҳтиёжи мавжуд ёки йўқлигига қарамасдан уни бирдек амалга ошириш, умумий муаммоларни бартараф этишдан кўра, ўқитувчининг мустақиллиги, ўзини англаши, ўз-ўзини намоён қилиши, муаммоларини тушуниши билан боғлиқ вазиятларни ҳал қилиш ва кўзланган натижаларга эришишига йўналтирилиши даркор.

Демак, қўллаб-қувватлаш педагог фаолияти ёки таълим жараёнининг муайян бир даври учун аввалдан мўлжалланмаслиги ҳамда муаммоли

вазиятлардан чиқиш учун ўқитувчининг муружаатига кўра ташкил этилиши асосий омил ҳисобланади. Бу жараёнда методик ёрдам олиш зарурияти учун масъулият тўлиқ педагогнинг зиммасига юклатилади. Яъни, ўзи мустақил қарор қабул қилиши керак бўлади. Бу эса ўқитувчида рефлексив кўникманинг ривожланганлиги, касбига, фаолиятига онгли муносабатда бўлиши, ривожланиш нуқталарини белгилай олиши, ўзаро таъсирга киришиш имкониятларини сифат кўрсаткичи этиб белгилаш муҳимлигини англатади. Агар етук олимлар Р.Х.Джураев ва Х.И.Ибрагимовлар фикрларига таянадиган бўлсак, “...мураккаб вазифаларни ҳал этиш учун педагогларнинг ўз иш фаолиятидан қоникмаслик сабабларини уларнинг ўзларидан қидиришга ўргатиш, ўзига танқидий қарашни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратиш...” [4; 5-б.] долзарб вазифага айланади.

Бир қатор тадқиқотчилар педагогларни қўллаб-қувватлаш тизими қуйидаги имкониятларга эгаллигини кўрсатганлар:

- мослашувчанлик ва индивидуаллик даражасининг юқорилиги;
- нозик ва сезгир қурилмага эгаллиги;
- педагог, у ишлаётган муассаса, таълим тизимининг ривожланиш суръати мумкин қадар кўпроқ ҳисобга олинishi;
- кўп қирралиги;
- педагогнинг бошқа таълим субъектлари билан доимий ўзаро таъсири таъминланишини назарда тутилиши;
- ҳаракат йўлини доимий кузатиб бориш, назорат қилиш ва коррекциялаш тадбирларидан самарали фойдаланишга имкон берилиши;
- педагогнинг касбий ўсиш суръати ҳамда ривожланиш ҳолатига мослашувчан таъсир кўрсатишни инобатга олинishi;
- қўллаб-қувватлаш тизимининг педагог касбий қийинчиликларини олдини олишга йўналтирилган илгарилаб борувчи табиатга эгаллиги;
- доимийликни назарда тутиши [3; 51-б.].

Тадқиқот ишимизда ахборот-методик қўллаб-қувватлашни педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришда қулай муҳит яратиш ҳамда аниқ мақсадга йўналтирилган, муайян қийинчиликлар ечимига мажмуавий ёндашувга қаратилган тизимли, ташкилий фаолият сифатида қараймиз. Бундай қараш педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришда уларга доимий методик ёрдам кўрсатиш, тегишли ресурслар билан таъминлашда таълим иштирокчиларининг мустақкам ўзаро таъсирини таъминловчи бутун тизим сифатида англаш мумкинлигини билдиради.

Жараёнда қўллаб-қувватловчи (маслаҳатчи, мураббий, тьютор ва б.) ҳамда қўллаб-қувватланувчи (ўқитувчи, педагог) ўзаро муносабатларининг ишончли бўлиши, ҳамжихатлилиқ, тажрибаларни

алмашишда конструктивлик ва очиклик муҳим аҳамиятга эга. Чунки, қарор қабул қилишда устуворлик педагогнинг ўзида қолдирилса-да, муаммолар ёки қийинчиликларни ҳамкорликда аниқлаш, таҳлил қилиш, уларни ҳал қилишда коммуникативлик ва мулоқотчанлик етакчилик қилиши зарур.

Мазкур соҳада чуқур изланишлар олиб борган тадқиқотчиларнинг фикрича жараёнда қўллаб-қувватловчи қўллаб-қувватланувчининг муаммоларини ечимини бермайди, балки уларнинг муайян вазиятларда энг тўғри йўлни танлашга ўргатади. Чунки, ҳар бир инсоннинг таълим олиш услуби ўзига хос бўлиб, бу ҳолат катталар таълими ҳақида борганда алоҳида долзарблик касб этади. Д.Конъяртс, Дж.Стевен ва Г.Ван Хоробекларнинг концепциясида педагогларни ўзларига қулай бўлган турли ўқитиш моделларига тўртта эҳтимолий (иккитадан қарама-қарши жуфтлик) таянч йўналишлар ажратилади:

- назарий таълимга йўналганлик (“абстракт концепцияларни таҳлили орқали”) ёки қанақадир кўникма, технологияларни эгаллаш орқали таълимга йўналганлик (“самарали тажрибадан нусха олиш”);

- рефлексив кузатиш ёки фаол тажриба-синов орқали таълим.

Табиики, ихтиёрий инсонда бу йўналишларнинг бирортаси соф ҳолатда намоён бўлмайди. Умумий ҳолатда эса инсон учун қулай таълим тарзини, шунингдек, касбий фаолиятига самарали кузатув тизимини куришда индивидуал таълим услубининг ўзига хосликларини инобатга олишда фойдали бўлиши мумкин [6; 29-30-б.].

Қуйидагилар педагогларни қўллаб-қувватлашни амалга ошириш самарадорлигини таъминлашнинг муҳим шартлари бўлиб хизмат қилади:

- педагогни нафақат касбий, балки маънавий ривожланиши рўй берадиган умумий воқеликка қўшиш;

- педагогга касбий қадриятларни қабул қилиш ва ўзлаштириш жараёнида касбий ўхшашлик, айнан бир хил бўлишлигига кўмаклашиш;

- педагог шахсини билишнинг барча кўринишларида инсонпарварона ташхис имкониятларидан фойдаланиш ва ички салоҳиятини ўстиришга ёрдам берувчи педагогик вазиятларни яратиш;

- педагогнинг касбий ўсиш мотивациясига қаратилган бошқарув механизмларини такомиллаштириш: психологик (даъватлар тизими; ютуқларни баҳолашнинг жамғариладиган тизими; педагогнинг лавозим ўсиши) ва иқтисодий (моддий рағбатлантиришнинг бонус тизими, компенсация пакети, ижтимоий шериклик) [7; 176-б.].

Педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришда ахборот-методик қўллаб-қувватлашни иштирокчиларнинг муносабатига кўра бир неча турларга бўлиш мумкин. Қуйида уларнинг тавсифини келтирамиз.

Педагог иштирокига кўра:

бевосита – тингловчилар билан мулоқот даврида амалга оширилади;
билвосита – ахборот ресурсларидан фойдаланиш, ўзаро таъсирнинг индивидуал метод ва усулларида фойдаланилади.

Амалга ошириш вақтига кўра:

илгарилаб кетувчи – тингловчиларга “мулоҳаза юритиш учун ахборот” уларда муаммо пайдо бўлмасдан берилади. Тингловчилар тарқатма материаллар ёки келтирилган педагогик вазиятлар асосида муаммони ҳал қилиш вариантларини ишлаб чиқадилар;

оний – тингловчи фаолиятида муаммо пайдо бўлган пайтда мутахассис иштирокида амалга оширилади. Тингловчининг сўрови ёки ташқи белгилар асосида аниқланади;

огоҳлантирувчи (яқунловчи) – тингловчи муаммо билан тўқнаш келганда амалга оширилади. Бу билан кескинликни юмшатиш, шу билан бирга тингловчининг вужудга келган ҳолатни, тахминий оқибатларини адекват мушоҳада қилишига шароит яратилади.

Амалга ошириш давомийлигига кўра:

қисқа муддатли – ўқитувчи тингловчининг пайдо бўлган муаммоларни ички салоҳияти ва ўз маҳоратига ишониши натижасида ҳал қила олишига амин бўлган ҳолларда қўлланилади;

узоқ муддатли – тингловчилар мустақил ҳолатда муаммоларини еча олмасалар, жараён узоқ давом этса ва доимий кузатувни талаб қилса, касбий компетентлигида жиддий нуқсонлар кузатилса амалга оширилади;

дискрет тингловчи фаолиятида юзага келадиган муаммоларни заруриятга кўра вақти-вақти билан тузатиб борилади.

Демак, ахборот-методик қўллаб-қувватлаш педагогларни узлуксиз касбий ривожлантиришнинг бутун тизимини ифода этиб, инновацион жараён сифатида жамиятнинг педагог ходимлар касбий компетентлигига қўядиган талаблари ва уларнинг шахсий эҳтиёжларини таъминлаш, мотивларини чуқурлаштириш, индивидуал хусусиятларини эътиборга олиш, касбий фаолиятларига қулай шароитлар пайдо қилишни назарда тутди. Шунингдек, муайян вазиятларда педагогларнинг шахсий тажрибалари асосида мақбул қарорларни мустақил қабул қилиш, рефлексив қобилиятларини ривожлантириш, ижобий ўзаро таъсир учун қулай муҳит яратиш, пировард натижада таълим сифати ва самарадорлигига эришишни таъминлайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019. – 592 б.

2. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирининг 2016 йил 31 мартдаги “Умумий ўрта таълим муассасасининг методик кенгаши тўғрисидаги намунавий низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 3-мх-сон буйруғи. – ҚҲММБ, 10/21/2781-1/202-сон, 28.12.2021 й.
3. Бобровникова Е.Р., Фоменко С.Л. Научно-методическое сопровождение деятельности современного учителя // Педагогическое образование в России. – Москва, 2014. – № 2. – С. 49-53.
4. Жўраев Р.Х., Ибрагимов Х.И. Педагогик жамоанинг инновацион фаолияти // Халқ таълими. – Тошкент, 2004. – № 2. – Б. 4-8.
5. Ибрагимов А.А. Ўқитувчиларнинг касбий ривожланишига илмий-методик ҳамроҳлик технологияси // Замонавий таълим. – Тошкент, 2017. – №10. – Б. 30-41.
6. Научно-методическое сопровождение персонала школы: педагогическое консультирование и супервизия / Под редакцией М.Н.Певзнера, О.М.Зайченко. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого; Институт образовательного маркетинга и кадровых ресурсов, 2002. – 316 с.
7. Решетников В.Г. Организационно-методическое сопровождение и методическая поддержка деятельности педагогов в условиях модернизации образования // Омский научный вестник. – Омск, 2013. – № 5. – С. 174-177.
8. Педагогика дополнительного образования. Психолого-педагогическое сопровождение детей / отв. ред. Л.В.Байбородова. – М.: “Юрайт”, 2016. – 413 с.
9. Ходжаев Б.Х. Умумтаълим мактаби ўқувчиларида тарихий тафаккурни модернизациялашган дидактик таъминот воситасида ривожлантириш: пед. фан. док... дисс. – Тошкент, 2016. – 260 б.
10. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5-жилд / Тахрир хайъати: Т.Мирзаев ва б.; ЎЗР ФА Тил ва адабиёт институти. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. – 592 б.
11. Ўқувчиларда дўстона муносабатлар асосида ҳамкорлик кўникмаларини шакллантириш жараёнининг мазмуни / Р.Г. Сафарова ва бошқ.– Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2015. – 216 б.